

## ДИТЯЧА ОПЕРА ЯК ЗАСІБ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

**Тетяна Дорошенко,**

канд. пед. наук, ст. викладач  
Чернігівського педінституту

Одним з багатьох засобів музично-виховної роботи, який допомагає прищепити дітям любов до музики, навчити розуміти її, виховати художній смак, розвинути творчі здібності, є дитяча опера.

У сучасних програмах з музики, створених авторськими групами під керівництвом О.Я.Ростовського, А.Т.Авдієвського, починаючи з молодшого шкільного віку, приділяється велика увага вивченню дитячих опер, що органічно продовжується у позакласній роботі і сприяє успішному здійсненню постановки музичного спектаклю.

Так, центральне місце у навчальному репертуарі III четверті 2 класу (див.: Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика 1—4 класи / Керівник авторської групи О.Я.Ростовський. — К.: Перун, 1996. — С.126) посідають дитячі опери «Вовк і семеро козенят» М.Ковалюка і «Лисичка, Котик і Півник» К.Стеценка.

Яскраві та доступні мелодії цих опер сприяють формуванню звуковисотного, ритмічного слуху дітей. Опері пристосовані за теситурою до можливостей дитячого голосу. Мелодії основних тем нескладні, швидко засвоюються учнями.

Зупинимося на опері К.Стеценка «Лисичка, Котик і Півник», зазначивши, що композитор використав народні пісні для характеристики персонажів. Наприклад, сцена гри дітей Лисички побудована на фольклорному матеріалі. Тут звучать такі народні пісні: «Пускайте нас», «Був собі журавель», «Про Савку», «Ой дзвони дзвонять».

В опері втілені найкращі риси українського музичного фольклору, насамперед, його етичне зерно — виховати у дітей високі моральні якості: мужність, чесність, скромність, справедливість, почуття дружби, обов'язку, товариськості.

На початку ознайомлення з оперою розповісти дітям про події, що в ній відображені. Можливо, що сюжет цієї казки знайомий більшості учнів, проте цікава, барвиста, захоплююча, невелика за часом розповідь дозволить створити позитивну мотивацію у молодших школярів для її розуміння і сприймання.

Котик і півник побраталися, поставили собі маленьку хатку і жили весело. Півник залишався вдома, а котик хо-

див у ліс на здобич. Кожного разу він попереджав півника, щоб той, коли прийде лисичка, не озивався і не відкривав вікно. Але лисичка так жалісно просила вогню, що натопити хату і зігріти маленьких діточок, що півник відчиняв їй віконце. Лисичка хапала півника і бігла до лісу. Півник кричав, кликав котика на допомогу. І котик, почувши, наздоганяв лисичку, віднімав півника і знову велів їй не пускати лисичку, бо наступного разу йшов усе далі до лісу.

Третього разу, коли лисичка вкрала півника, котик був далеко і не почув його крику. Лисичка принесла півника додому і збиралася приготувати з нього обід. Коли котик повернувся з лісу, він зрозумів, що сталося лихо. Він вирішив йти на допомогу своєму товаришеві. Зробив скрипочку, взяв торбинку, прийшов до лисиччиної хатки і став грати й співати:

— Ой тили-ли-чки,  
Та було в лисички  
Чотири дочки,  
П'ятий синко,  
Ще й Пилипко.  
Вийди, лисе,  
Подивися —  
Чи хороше граю?

Спочатку вийшла подивитися перша дочка, хто так роше грає. Котик її схопив і в торбу. Так він зробив з другою, з третьою і з четвертою дочками лисички. Далі співав і сина лисички. Коли вийшла сама лисичка подивитися, де ж поділися її діти, котик схопив її і в торбу. Тоді пішов у лисиччину хатку, взяв півника і вони повернулися додому та стали жити весело й дружно.

Хоча програмою передбачено тільки слухання опери Котика і Півника («Ой, як добре жить у згоді»), практика роботи в школі свідчить про велике бажання дітей власно виконувати верхній голос цього оперету. Тому доцільно не лишати дітей цієї можливості. До того ж, цей дуєт є своєрідним лейтмотивом драми, часто звучить в опері і може виконуватися учнями в умовах уроку музики, а також під час постановки музичного спектаклю в позаурочний час.

Перед ознайомленням з темою Лисички («Півнику-брату, ясний соколику...») можна разом з дітьми створити образ лисички, продемонструвати рухами ходу. Діти розкажуть, що лисичка хитра, лиха тварина, вона може красти курей. Можна запропонувати учням описати характер музики, яка б передала характер такої лисички. Слухаючи і розуміючи тему Лисички, звернути увагу учнів на виразні, ласкаві, м'які, настирливі інтонації Лисички, яка уявляється вмовляти Півника відчинити двері. Проте діти помітять, і

супровід до пісні звучить погрожуючи, зловісно, страшно.

Щоб збудити творчу уяву дітей перед слуханням і розучуванням теми Котика («Ти, мій брате Півнику...»), можна спочатку прослухати її у виконанні на фортепіано, не називаючи попередньо, чия це тема. Характеризуючи музику, визначити з учнями, хто з дійових осіб опери-казки може бути таким рішучий, сміливий, упевнений.

Після прослуховування теми Півника («Котику-брату, несе мене Лиска...») діти визначають жалібні інтонації прохання, вказують на їх повторення і схожість з інтонаціями знайомої пісні «Щедрик». Доцільно запитати учнів, якими засобами зображується в музиці рух, відтворити його за допомогою власних рухів. Під час розучування намагатися, щоб діти виражали характер інтонацій у співі. Протилежною за характером є друга тема Котика («Що ж мені робити»). Це пісня-плач. Діти почують у ній розспівні «схлипування» на низхідних інтонаціях. Учні можуть запропонувати визначити відмінність і подібність інтонацій першої і другої тем Котика.

Під час ознайомлення з другою темою Лисички («Долом, долом, долиною») спрямувати увагу учнів на те, що образ Лисички тут розкривається з іншого боку. Вона не тільки хитра, хижка, улеслива, а й любляча мати, яка турбується за своїх дітей.

Коли ці та інші теми добре засвоєні дітьми, окремий урок доцільно присвятити прослуховуванню музики з першої дії опери. Учні беруть участь у виконанні тих партій, які вони засвоїли. При цьому важливим є момент розподілу ролей, під час якого вчителю необхідно враховувати психологічні якості виконавців.

Під час роботи над оперою доцільно надавати учням можливість для вокальної, танцювальної, інструментальної імпровізації. Наприклад:

1) запропонувати дітям підібрати елементарні музичні інструменти для супроводу теми Котика («Ти, мій брате Півнику») і визначити місця їх використання;

2) запропонувати імпровізацію на створення музичних інтонацій для передачі різних почуттів (смуток, радості, страху, захоплення тощо);

3) перевтілення в героїв твору. Осягнути характер героя, перевтілитися в нього за допомогою уяви, набуті здатність мислити, відчувати, говорити, співати так, як мислить, відчуває, говорить і співає герой, допоможуть школярам такі завдання: «Припустимо, я — Півник. З якою інтонацією, з якими словами я б звертався до Котика, аби він почув і врятував мене від хижої лисиці». Або: «Я — Лисичка. З якою інтонацією, з якими словами я б зверталася до Півника, аби обдурити його, щоб він відчинив віконце»;

4) яким радісним, веселим танцем (Котика і Півника) можна було б завершити оперу. Придума-

ти танцювальні рухи і підібрати музичні інструменти для супроводу танцю;

5) зробити спробу зафіксувати процес розвитку подій, музичних образів, тобто змоделювати музичний твір як інтонаційний процес (можна за допомогою кольорового моделювання: олівцями, картками, кубиками). В малюнках інтуїтивно відбиваються різні ознаки емоційного переживання музики (наприклад, позитивна або негативна ознака): колір олівця і напрям лінії угору або вниз; різні засоби виразності — регістр (положення лінії), динаміка (натиск олівця), темп (характер руху), ритмічна пульсація тощо;

6) створення ілюстрацій до опери;

7) корисно пропонувати учням підбирати звуки, які вчитель навмисно пропустив у мелодії будь-якої теми опери, або створити підголоски. Такі завдання доречно доповнювати питаннями, що ведуть до чіткого розуміння моральних аспектів і сприяють формуванню активної позиції школярів, наприклад:

а) Кого з героїв ти обрав би у друзі? Чому?

б) Як би ти повів себе в аналогічній ситуації? Чому ти вважаєш, що так краще?

в) Ти хотів би допомогти Котику? Чому? Як би ти це зробив?

г) Чи є в цій опері негативні персонажі? Кому б з героїв ти допоміг стати кращими, добрими? Як би ти це зробив?

8) переробка сюжету казки. Наприклад, коли Лисичка вкрала Півника і бігла лісом, вона раптом зустріла Вовка. Що вона говорила б, яка в неї була б інтонація? Яку за характером музику ви б склали до цих слів?

На уроках можна надавати учням можливість імпровізувати маленькі сцени з опери у ролях і вправ у формі ігор, мімичних сцен. Вони розвивають творчу уяву учнів, збагачують їхній естетичний досвід, сприяють поглибленню інтересу до мистецтва, допомагають від несвідомо-емоційного сприйняття засобів музичної виразності переходити до їх теоретичного аналізу. В спробах власної творчості закріплюється такий матеріал, як поняття про висоту і тривалість звуків, темп, динаміку, форму, розмір тощо.

Наступним етапом у роботі над образом є його музичне втілення. Вчитель має стежити, щоб у процесі виконання музичних тем кожного з персонажів була правильна інтонація, темп, ритм, характер виконання. Всі виконавці мають супроводжувати свій спів виразною мімікою, узгоджувати рухи з характером музики.

Коли кожний виконавець добре розуміє свій образ, вільно в ньому відчувається, починається робота над груповими етюдами. Завдання вчителя на цьому етапі — узгодити характерність образу з ансамблевистію і координацією сценічних дій.



Взагалі репетиційна робота проводиться так, щоб дати якнайбільшу змогу імпровізації музичного, танцювального, ігрового матеріалу опери. Важливим є не стільки досягнення професійного рівня виконання, скільки розкріпачення особистості, розвиток універсальних здібностей школяра — уяви, асоціативно-образного мислення, творчих умінь, емоційного відгуку, збагачення його духовного досвіду через ознайомлення з методикою театральнотворчої діяльності на основі інтеграції мистецтв.

До завершального етапу належить відкритий прилюдний виступ та його наступне обговорення. На демонстрацію музичного спектаклю запрошуються учні початкової школи, батьки, вчителі.

Позитивним моментом під час демонстрації спектаклю є те, що учні паралельних класів знають музичний матеріал опериказки, тому активно підспівують учасникам дійства. Таким чином створюється доброзичлива атмосфера музичного свята.

Склад виконавців у наступних постановках може змінюватися, чим створюються умови для реалізації творчих потреб багатьох учнів.

Постановка опериказки в школі — дуже цікава, але не проста справа. Вона може об'єднати всі шкільні художнотворчі гуртки: музичний, театральний, гурток малювання, виразного читання та ін.

Вчитель у процесі уроків музики виявляє нахили дітей до різних видів творчої діяльності (співу, декламації, танцю, малювання тощо). Це дозволяє врахувати їх під час розподілу ролей, функцій у майбутній постановці музичного спектаклю. Особливо ж цінною є

ініціатива школярів у створенні музичної постановки.

Учителькерівник виконує під час постановки музичного спектаклю ряд функцій:

- 1) режисера (введення дітей в стихію гри, навчання самостійної роботи над створенням образу, навчання методів реалізації сюжету на сцені);
- 2) музиканта (навчання учнів виражати засобами музики характер персонажів; розвиток музичного слуху, смаку, вокальних даних);
- 3) художника (створення художнього образу спектаклю засобами декоративноприкладного мистецтва (створення декорацій, малюнків, костюмів).

Після розподілу ролей починається довга копійка робота над створенням образу і пошуки для свого героя звичок, ходи, жестів, пластики.

Як показує досвід роботи в школі, після постановки музичного спектаклю більшість школярів виявляє бажання брати участь у наступних постановках.

Таким чином, дитяча опера — могутній засіб формування творчої особистості молодшого школяра, оскільки концентрує в собі сприятливі умови для реалізації цього завдання. Мелодії дитячих опер злиті з текстом, з образами, близькими й зрозумілими школярам. Вони яскраві і доступні для дитячого сприймання. Наявність ігрових елементів, можливостей для вокальних, ритмічних, танцювальних імпровізацій сприяє творчій реалізації здібностей молодших школярів.

Можливість сценічної постановки дитячих опер чи фрагментів дитячих музичних спектаклів допомагає прищепити дітям любов до музики, розвиває в них артистичні здібності, творче ставлення до життя.

## КОНСТРУЮВАННЯ ОБ'ЄМНИХ ВИРОБІВ З ПРИРОДНОГО МАТЕРІАЛУ

**Іван Веремійчик,**  
доцент Волинського державного  
університету ім. Лесі Українки

**Р**обота з природним матеріалом розвиває у дітей художній смак, стимулює до творчості, сприяє розвитку в них умінь бачити у розмаїтті природи найістотніше, оригінальне для відтворення образів у виробках.

У програмі з трудового навчання для 1 класу рекомендуються різні природні матеріали, які придатні для виготовлення об'ємних виробів. Це різноманітні за формою і розмірами шишки, каштани, жолуди, горіхові шкаралупи, гілочки тощо. Вчитель та учні мають можливість вибору як природних матеріалів, так і виробів з них.

Пропонуємо розробку одного з уроків праці, на якому першокласники створюватимуть іграшки з горіхових шкаралуп та допоміжних матеріалів.

**Тема.** Об'ємні вироби з природного матеріалу.

**Мета.** Вчити дітей створювати образи об'ємної форми з природного матеріалу. Розвивати дитячу творчість, фантазію. Виховувати пізнавальний інтерес до природи і техніки.

**Об'єкт праці:** іграшки з природного матеріалу.

**Матеріали та інструменти:** горіхові шкаралупи, шишки, кленові крилатки, черепашки, гілочки, листочки, пастилін, цупкі нитки, ножиці.

*Хід уроку*

**I. Організація класу.**

Школярі розкладають природний матеріал на робочих місцях. Учитель з'ясовує його наявність у кож-